

Ryszard Radzik. *Belarusians' Attitudes Towards the Euromaidan Movement as Reflected in the 2014 Sociological Surveys.*

The paper deals with the analysis of Belarusians' attitudes towards the Euromaidan movement in Ukraine surveyed by Belarus' Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies throughout the year of 2014 (in the last month of every quarter). The survey results demonstrate that Belarusians perceive the Euromaidan movement, the power shift in Ukraine, the annexation of Crimea by Russia and the following military conflict in the East of Ukraine mostly through the prism of Russian TV stations. They do not want to engage in a military conflict, they are critical of President Yanukovich and his team, and support his removal, but at the same time they treat the forcible transfer of power with detachment. They accept Russia's annexation of Crimea and respect the «people's protest» in Donbass and «Novorossiya's» right to self-determination. They prefer to unite with Russia rather than with the European Union and radically oppose accession to NATO. Their choices show them to be closer to Russia than Ukraine.

Keywords: *Belarusians' identity, 2014 Euromaidan movement, military conflict in Donbass, annexation of Crimea, Belarusians' attitudes.*

УДК 316.621(438)

Войцех Мішталъ

НАВІЩО ПОЛЯКАМ ПОТРІБНА СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ?

У статті підняті питання суспільної заангажованості та здатності поляків до самоорганізації. Розгляд цих питань спирається на концепції соціального капіталу Роберта Патнема та на результати досліджень у галузі соціальної довіри й рівня громадянської активності. У висновках стверджується присутність демократичних вирішень у громадському житті поляків, котрі дедалі більше розуміють суть життя в суспільстві, що спирається на принципи вільноринкової демократії.

Ключові слова: *демократія, громадянське суспільство, суспільна заангажованість, самоорганізація.*

Вступ. На початку цих неминуче стислих роздумів необхідно окреслити стан розвитку громадянського суспільства у Польщі та характер публічної політики держави. У демократичному пейзажі Польщі нікого не дивує

присутність громадських організацій – структур, які виконують роль посередників між громадянами та публічною владою. Вони стали необхідним суб'єктом у сучасній політичній дискусії, особливо в Європейському Союзі. Рівень плюралізму громадянського суспільства, котрого було досягнуто в Польщі, створює основи для процесу демократизації всіх основних соціальних сфер та формування громадської думки. Це створює можливість для розширення демократичних компетенцій громадян і широкого громадського обговорення, що збільшує включення громадян у традиційне представництво і зміцнює його легітимність, а також сприяє розвитку громадянського суспільства.

Можна, однак, спостерігати явище дедалі більш значного відходу громадян зі сфери громадської діяльності, яка спирається на колишні зразки суспільних діячів. Громадянська активність носить великою мірою індивідуалізований характер, що дозволяє деяким дослідникам визнати її більше проявом практичності, ніж свідомої громадянськості, а на практиці результатом цього є виникнення і зміцнення ролей «професійних громадян». На їхню думку, ця активність має свої джерела у збігові кількох чинників. Обіцянки, яких неможливо дотриматися, що їх дає «держава загального добробуту» взамін за відмову від автономності суспільства, виливаються у відсутність довіри до публічних установ. Позбавлені підтримки з боку держави, громадяни шукають альтернативних форм допомоги в інших соціальних діячів. У громадянській системі колишнього типу це була розбудована мережа активно діючих організацій та установ «другого суспільства» – спеціалізовані неурядові організації та групи підтримки, яким індивіди та групи довірили б свої проблеми.

Польща, як і інші сучасні держави загального добробуту, поступово відкидає роль гаранта суспільного ладу. Принцип допоміжності на практиці зводиться до фінансової підтримки для суб'єктів, які допомагають державі у виконанні її соціальних зобов'язань. Національна держава загального добробуту також утратила повноту регуляторних здатностей і як формі влади – до певної міри – віддає перевагу партисипаторній демократії, проявами якої є інституціоналізовані громадські обговорення, суспільний діалог, референдуми, публічні дискусії тощо. Можна спостерегти процес самоусунення держави від делегування обов'язків та відповідальності за суспільний лад, який спирається на здатності громадян до самоорганізації та практичності. Витворюється також аполітичний тип громадянина, що

творює постгромадянське суспільство. Через економічні причини та наростання суперечностей інтересів був утрачений загальний суспільний інтерес і спільна основа участі в публічній сфері. Занепала автентичність громадської думки, оскільки з'явилася розбіжність між ідеєю демократії та реальністю. Почуття громадянськості зводиться до усвідомлення партнерами необхідності відмовитися від їхніх суперечливих інтересів. А отже, громадянською дією є діалог, що веде до зменшення незаспокоєних фрустрацій. Можна сказати, що введення європейської моделі консультативно-договірної демократії, спричинене вступом до ЄС у 2004 році, проходило у правильному напрямку. На жаль, практика її застосування була й залишається далекою від спроектованого ідеалу.

У роздумах із приводу стану і ситуації громадянського суспільства у Польщі часто можна зустріти посилення на низький рівень соціального капіталу, що є серйозним джерелом загроз для його розвитку. Це надто сміливе узагальнення є причиною непорозумінь або сумнівів багатьох діячів неурядових організацій, що активно функціонують у місцевому середовищі. Чи члени громадських організацій не довіряють одне одному у взаємовідносинах чи, може, відсутність довіри до інших характерна лише для публічного життя? Спробою з'ясувати причини відсутності взаємної довіри є звернення до концепції соціального капіталу, адже одним із найважливіших, а згідно з деякими теоріями – найважливішим чинником розвитку є два капітали: соціальний та інституційний. Серед авторів класичних концепцій соціального капіталу згадуються: П'єр Бурдьє [1980], Джеймс Коулмен [1998], Френсіс Фукуяма [2001] і Роберт Патнем [1995, 2009]. Саме поняття «соціальний капітал» має політетичний характер і його можна інтерпретувати по-різному, що породжує сумніви у його пояснювальному значенні [Кемпну, 2004, с. 149; Rymza, 2007, с. 37–39]. Соціальний капітал є багатовимірним явищем, яке виходить за рамки опозиції, що поєднують його з рисами індивідів або спільнот. Воно служить для визначення умов, які призводять до формування динамічних спільнот, що відзначаються громадянською заангажованістю, демократичною політичною системою та ефективною економікою [Кемпну, 2004, с. 155]. Визначення соціального капіталу переважно містять занадто багато елементів, поєднуючи частини різних теорій і створюючи комбінації понять, які належать до різних порядків. Це призводить до виникнення сукупності різнорідних елементів, які складають соціальний капітал, як то: довіра,

взаємність, загальні (толерантність і чесність) та детальні норми, здатність налагоджувати й підтримувати контакти, контакти самі в собі, інвестиції, транзакції, ресурси, доступ до ресурсів, громадські й особисті блага, зв'язки, інформаційні канали, розвиток, ефективність, продуктивність, співпраця, заходи, громадська діяльність та багато інших [Rymsza, 2007, с. 38].

За Робертом Патнемом, «(...) соціальний капітал стосується безпосередньо зв'язків між індивідами – соціальних мереж і норм взаємності та довіри, яка з них виростає. (...) він близько споріднений із тим, що дехто називав громадянською чеснотою (*civic virtue*). (...) соціальний капітал спрямовує увагу на той факт, що громадянська чеснота найсильна тоді, коли вона закорінена в густій мережі взаємних соціальних відносин». Патнем пише, що соціальний капітал може бути водночас «особистим благом» і «громадським благом», оскільки деякі вигоди від інвестування дістаються постороннім особам, а інші просувають інтереси безпосереднього інвестора [Putnam, 2009, с. 33–36]. Патнем розмежував два типи соціального капіталу: капітал «зв'язувальний» (*bonding*) і капітал «об'єднувальний» (*bridging*). Зв'язувальний капітал є капіталом ексклюзивним, який зв'язує і зміцнює малі групи в діяльності проти інших, антагоністичних груп («соціальний суперклей»). Об'єднувальний капітал є капіталом інклюзивним, який створює зв'язки між різними групами і їх членами («соціальне мастило»). На думку Патнема, об'єднувальний капітал особливо необхідний для належного функціонування модерного суспільства, демократії та ринкової економіки. Автор підкреслює, що обидва типи капіталу можуть виконувати позитивні функції [Ziulkowski, 2009, с. 14].

А отже, соціальний капітал трактується як чинник, який повинен полегшувати взаємодію і який виникає як безпосередній результат соціальних інтеракцій, як благо, що дозволяє створювати мережі співпраці та кооперації. Високий рівень соціального капіталу повинен свідчити про потенційні можливості досягнення визначених економічних прибутків. Ресурси соціальної довіри, якою наділена дана група, можуть проектуватися на зростання продуктивності інших капіталів: фізичного, матеріального тощо, а отже, сприяти зростанню потенціалу громадянського суспільства. Можна припустити, що перевага зв'язувального капіталу спричиняє те, що багато дослідників і громадських лідерів вважають його за несприятливий для розвитку третього сектора. Ніхто не помічає, що громадянське суспільство у Польщі розвивається просто інакше, а не лише невідповідно до

прийнятих стандартів. Можливо, потенціал польських неурядових організацій криється в чомусь іншому, а прийнята аксіологічна і дослідницька перспектива є головним джерелом фрустрації й відсутності задоволення розвитком громадянського суспільства. У нас є підстави для того, щоб ствердити, що рівень довіри серед членів багатьох громадських організацій є дуже високим. Однак він є наслідком сформованих особистих стосунків, характерних для зв'язувального капіталу. Прикладом є діяльність загонів добровільної пожежної охорони, які успадковують у чергових поколіннях мешканців сільської місцевості республіканську турботу про спільне благо – майно і життя членів місцевих спільнот. На думку дослідників, стан розвитку третього сектора у Польщі відзначається низьким рівнем соціального капіталу. Згідно з даними Європейського соціального опитування чи періодичних досліджень «Соціальний діагноз», у Польщі спостерігається один із найнижчих показників рівня загальної довіри, що розташовує країну на передостанньому місці у Європі. У дослідженнях, які ведуться Центром дослідження громадської думки (CBOS), вказувалося, що рівень соціальної довіри у публічній сфері систематично зростає, хоч залишається все ще на низькому рівні. Це не сприяє формуванню основ для заангажованості у громадське життя і не веде до формування й закріплення позицій відкритості та готовності до співпраці. У сфері громадянської активності також помітна висхідна тенденція, яка має перехідний характер, оскільки з'явилися умови, які впливають на зростання капіталу (інтеграція з Європейським Союзом), що сприяло інтенсифікації активності неурядових організацій. Ключовим чинником, який сприяє будівництву громадянського суспільства, можна вважати систематичне зростання довіри до місцевих органів влади.

Однак громадський сектор у Польщі приховує великий і невикористаний потенціал розвитку країни. Неурядові організації мають у своєму розпорядженні добре кваліфіковані, досвідчені, цілеспрямовані та професійні кадри суспільних діячів нового покоління. До них належать лідери й менеджери організацій, які мають випробувані методи діяльності, вирішення соціальних проблем, надання послуг, активізації й мобілізації громадськості тощо. Наявну в Польщі величезну кількість нерозв'язаних соціальних проблем і питань можна було б набагато краще вирішити, мінімізувати і заспокоїти за допомогою неурядових інструментів, громадської діяльності та неурядових установ. У принципі, кожна суспільна,

соціальна проблема чи проблема у сфері розвитку могла б бути вирішена або зредукована за допомогою громадської діяльності та неурядових установ. Кошти, які слід було б інвестувати у створення умов для вивільнення громадянського потенціалу, в принципі невеликі, а ефективність інвестування у громадянське суспільство є приблизно настільки ж високою, що й від інвестування в освіту, науку чи культуру. Цивілізаційний розвиток Польщі вимагає національних інвестицій у сферу громадянського суспільства, які могли б вивільнити величезні невикористані резерви, що ховаються у польських громадянах. Це дало б шанс реалізувати конституційний принцип допоміжності. Слід підкреслити, що вивільнення громадянського потенціалу полягає на використанні як лібертарної, ліберальної мобілізації, так і ідеї соціального солідаризму [Gliński, 2010]. Однак «упродовж двадцяти років польської трансформації польська держава не створила цілісної й обов'язкової системи формальної громадянської освіти у школах, а провідною установою в цій сфері у Польщі є неурядовий Центр громадянської освіти, а не відповідне міністерство чи польський уряд. [...] польські політичні еліти ніколи не були зацікавлені у якій-небудь державній програмі розвитку громадянського суспільства. Жодна з правлячих команд не намагалася активізувати і використати великий громадянський потенціал поляків. [...] польські урядові еліти, у принципі, не зацікавлені діагнозами, які стосуються стану, перспектив розвитку і реформ у сфері громадянського суспільства у Польщі. Не існує жодної постійної системи обігу інформації чи співпраці у цьому питанні» [Gliński, 2010]. А отже, цілком слушною видається думка, що ця сфера вимагає ще довготривалих зусиль, які приведуть до бажаних змін [Dąbrowska, Gumkowska, Wygnański, 2002, с. 53–77].

Серед лідерів неурядових організацій спостерігається досить високий ступінь незадоволення рівнем активності третього сектора. Хоч особлива увага ЗМІ дійсно зосереджується на діяльності, спрямованій на громадянську освіту передовсім у сфері прав людини і громадянина, це не проектується на аналогічне зацікавлення у публічній сфері. Таким чином, можна говорити про не досить великий – порівняно з очікуваннями – вплив неурядових організацій на характер суспільного життя. Це незаперечний доказ широко розповсюдженого переконання про не найкращий стан громадянського суспільства у Польщі. Водночас організації не використовують або не вміють використати належне їм право на

присутність у публічному просторі. Наприклад, організації суспільної користі мають право на інформування про свою діяльність у публічних ЗМІ, про що повідомляла вже у 2010 р. Анна Краєвська. Вона стверджувала: «Згідно з новелізацією UDPP [Закону про діяльність суспільної користі і волонтерство], внесено зміну в ст. 23а Закону про радіомовлення і телебачення. Вона зобов'язує KRRiT [Державну раду радіо і телебачення] визначити – шляхом розпорядження – спосіб надання організаціям суспільної користі [OPP] ефірного часу на публічному радіо і телебаченні, з врахуванням різноманітності реалізованих організаціями публічних завдань, що виникають із UDPP, та їхнє значення для громадськості. Положення проекту розпорядження передбачають, що інформація про неоплачувану діяльність суспільної користі, яка ведеться організаціями, буде розповсюджуватися у загальнодержавних програмах АТ «Польське телебачення» і АТ «Польське радіо» у вимірі не меншому ніж 20 хвилин упродовж 1 місяця, а також у регіональних програмах Польського телебачення та товариств регіонального радіомовлення – у вимірі не меншому ніж 30 хвилин упродовж 1 місяця» [Krajewska, 2010].

Як у загальнопольському, так і в регіональному просторі публічних ЗМІ не можна помітити постійної присутності громадських організацій. Анна Краєвська зазначає, що «[...] можна говорити про відкритість відповідальних осіб, якщо розуміти її як декларовану урядовою стороною готовність допустити соціальних партнерів до спільного творення нового регулювання» [Krajewska, 2008, с. 149]. Неурядові організації схиляються до думки, що ведений діалог носить фасадний характер і створює ілюзорне враження суспільної легітимації запроваджуваних законодавчих рішень. У зв'язку з цим зростає фрустрація неурядових організацій, які не мають достатньої мотивації для ведення діалогу [Krajewska, 2008, с. 152].

Неурядові організації служать будуванню взаємин між людьми й активізації їхньої діяльності на благо розвитку спільноти, в якій вони функціонують. Вони є важливим інструментом соціалізації правових і культурних норм, завдяки яким будується соціальна довіра. Інколи говориться, що неурядові організації є простором відтворення соціальної довіри. Іншими словами, неурядові організації займаються передовсім активізаційною діяльністю, тобто включенням людей у течію самостійної суспільної активності, творенням міжлюдських взаємозв'язків, що спираються на довіру, а також реальною підтримкою різноманітних

ініціатив, орієнтованих на розвиток. У контексті демократичних трансформацій у Польщі перебирання на себе завдань публічної адміністрації громадськими організаціями є реалізацією конституційного принципу допоміжності.

Участь неурядових організацій у громадському житті. У польському громадському житті організації третього сектора відіграють суттєву і високо ціновану роль вартості цінностей, які становлять демократичне суспільство, зокрема таких, як демократія, толерантність, протидія насильству, статева рівність, боротьба з бідністю і охорона довкілля.

Це цінності, які сповідуються неурядовими організаціями в поточній діяльності. Організації громадянського суспільства в Польщі намагаються контролювати рівень дотримання права і системних рішень. Це помітно у сфері моніторингу публічної адміністрації всіх рівнів, а також у діяльності, спрямованій на популяризацію принципу соціальної відповідальності бізнесу. Предметом здійснюваного моніторингу є соціальна відповідальність у широкому розумінні.

Однак громадські організації зазвичай зустрічаються із відсутністю належного розуміння з боку публічної адміністрації та її працівників, а інколи навіть із закидом неправомірної участі у здійсненні влади. Це супроводжується небажанням влади на різних рівнях надавати публічну інформацію. Це ставить неурядові організації у складне становище як партнера і стає причиною того, що громадянське суспільство недостатньою мірою виконує свої контрольні функції стосовно як публічної адміністрації, так і сфери бізнесу. Слабка здатність третього сектора виконувати оцінювальну функцію визначається сильною позицією структур публічної влади. У цій ситуації народжується питання: як діяти?

До внутрішніх проблем третього сектора також відносять: невміння будувати сучасну базу членів; складнощі, пов'язані з творенням спільного неурядового представництва; часте порушення саморегуляційних і етичних стандартів сектора, його відносно низьку організаційну культуру, явище «олігархізації» еліт в ньому або схильність встановлювати відносини клієнтелістського характеру з інституційно-політичним оточенням, нарешті, комерціалізацію та одержавлення [Gliński, 2005, с. 239; 2006, с. 34; Rymza, 2007].

Тут виразно помітно перевагу зв'язувального капіталу над об'єднувальним капіталом, характерним для діяльності у

громадській сфері. Це генерує чергові слабкості польських неурядових організацій, які є наслідком неприхильного ставлення політичних еліт (урядових і самоврядних), бізнесових, культурних, медійних, інтелектуальних, окремих неформальних груп інтересів, а також значної частини суспільства. Це дуже добре помітно в дефіциті партнерської рівноваги у міжсекторних відносинах та частих ситуаціях узалежнення неурядових організацій від властей різних рівнів. Це знаходить своє віддзеркалення у діяльності самих організацій, для яких контакти з зовнішніми соціальними партнерами не становлять однієї з найважливіших цінностей. Вони зосереджуються на власній діяльності й обмежують зовнішню активність, а нерідко відмовляються від співпраці з іншими суб'єктами.

Неурядовим організаціям не сприяє також загальний суспільний клімат. Значна частина поляків не розуміє і не цінує їхньої функції в суспільстві. Часто вони сприймаються як організації неефективні, які ведуть непевну діяльність за не зовсім чіткими принципами, як клієнти соціальних фондів або конкуренти публічних установ у змаганнях за фінанси. Люди рідко усвідомлюють, що третій сектор охоплює і малі організації місцевого характеру, що діють, спираючись виключно на громадське заангажування, запал та ентузіазм своїх членів, і потужні, розбудовані установи з сотнями працівників. Незначна заангажованість у громадські справи і відсутність громадянської чесності, результатом яких стає низька взаємна довіра, видаються найбільш серйозними перешкодами, які гальмують розвиток громадянського суспільства. Іншим значним ускладненням є ментальні бар'єри, які впливають на те, чи члени організацій третього сектора вмітять включати громадян у спільну діяльність. Тим часом маємо справу з позиціями, які можна представити на лінії континууму: від самоусунення і абсолютної пасивності до «професійних громадян», які проявляють активність у всіх сферах суспільного життя.

Крім згаданих вище обмежень і блоkad для розвитку третього сектора, його слабкість зумовлена також іншими явищами: незрілою формою польської демократії та слібкістю інституційних і законодавчих передумов для формування партисипаторної демократії; загальний «антигромадянський» стан свідомості й культури польського суспільства. Це накладає необхідність покращення іміджу неурядового сектора, особливо шляхом збільшення його прозорості та достовірності. Неурядові організації

повинні прагнути абсолютної відкритості дій, старанності й точності, особливо у фінансових розрахунках. У ситуаціях сумніву щодо чесності веденої ними діяльності вони втрачають довіру й суспільну підтримку, а тим самим і можливість здобування коштів. Наступним суттєвим кроком у зміцненні позицій неурядових організацій у Польщі є підвищення якості діяльності та утримування високих стандартів усередині сектора. Від 1989 року організації проходять постійні процеси трансформації (особливо дозрівання і професіоналізації). Однак не всі з них мають високі компетенції й точно визначену сферу завдань.

Активні чи ні? Хоч у Польщі ще повною мірою не цінується значення неурядових організацій як таких, що доповнюють діяльність державних установ, поступово відбувається позитивна трансформація, яка вселяє надію на покращення нинішньої ситуації. Існують передумови для твердження, що за відповідної підтримки з боку держави, при позитивному ставленні суспільства і завдяки зусиллям самого неурядового сектора у Польщі може розвинутиися ефективна і незалежна діяльність громадських організацій. Неурядові організації стали постійним елементом польської соціальної дійсності. Після періоду динамічного кількісного розвитку вони постали перед необхідністю будування власної незалежності й самостійності – зміцнювання своєї позиції у соціальній структурі та збільшення значення веденої діяльності. Дуже корисними у цьому можуть виявитися оцінювальні заходи в розумінні раціональної, орієнтованої на розвиток рефлексії, яка служитиме покращенню стану і суспільного іміджу неурядових організацій.

З польської переклав Андрій Савенець.

Джерела:

Bourdieu P. Le Capital social: Notes Provisoires // Actes de la Recherche en Sciences Sociales. – 1980. – № 31.

Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital // American Journal of Sociology. – 1998. – № 49.

Dąbrowska J., Gumkowska M., Wygnański J. Wolontariat, filantropia i 1% – raport z badania. – Warszawa : Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2003.

Diagnoza społeczna / Red. J. Czapiński, T. Panek. – Warszawa, 2014.

Fukuyama F. Social capital. civil society and development // Third World Quarterly. – 2001. – № 1.

Gliński P. Bariery samoorganizacji obywatelskiej // Niepokoje polskie / Red.

H. Domański, A. Ostrowska, A. Rychard. – Warszawa : IFiS PAN, 2004.

Gliński P. Aktywność aktorów społecznych – deficyt obywatelstwa wobec codziennej zaradności Polaków // Kręgi integracji i rodzaje tożsamości / Red. W. Wesołowski, J. Włodarek. – Warszawa : Scholar i PTS, 2005.

Gliński P. Style działania organizacji pozarządowych w Polsce. Grupy interesu czy pożytku publicznego? – Warszawa : IFiS PAN, 2006.

Gliński P. Przedmowa: O miejscu problematyki społeczeństwa obywatelskiego w socjologii polskiej // Społeczeństwo obywatelskie. Między teorią a praktyką / Red. A. Kościański, W. Misztal. – Warszawa : IFiS PAN, 2008.

Gliński P. Społeczeństwo obywatelskie w Polsce – dwadzieścia lat przemian // Transformacja systemowa w Polsce 1989–2009 / Red. R. Glajcar, W. Wojtasik. – Katowice : UŚ, 2009.

Gliński P. Dwadzieścia lat społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. – Б. м., 2010 (машинопис).

Kempny M. 2004. O uwarunkowaniach dynamiki polskich przemian: kapitał społeczny – słabe czy silne więzi? // Niepokoje polskie / Red. H. Domański, A. Ostrowska, A. Rychard. – Warszawa : IFiS PAN, 2004.

Kozak K. Wolontariat w badaniach // Biuletyn EBIB. – 2011. – № 9 (127).

Krajewska A. Konsultacje społeczne w praktyce // Organizacje pozarządowe. Dialog obywatelski. Polityka Państwa / Red. M. Rymśza. – Warszawa : Fundacja ISP, 2008.

Krajewska A. Trwają prace nad rozporządzeniem regulującym dostęp OPP do publicznej radiofonii i telewizji obywatelskiego // Kompas. Monitoring prawa w ramach projektu Decydujmy Razem [Електронний ресурс]. 31.05.2010. Режим доступу: <http://isp.org.pl/decydujmyrazem/aktualnosci,1,267.html>.

Fabiś P. Emile Durkheim jako teoretyk kultury (Seria wydawnicza: Poznańskie Studia Etnologiczne). – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2008.

Przewłocka J. Zaangażowanie społeczne Polaków w Roku 2010: Wolontariat, filantropia, 1%. Raport z badań. Badania Aktywności Obywatelskiej. – Warszawa : Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2011.

Putnam R. Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech / Tłum. J. Szacki. – Kraków : Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; Warszawa : Fundacja im. Stefana Batorego, 1995.

Putnam R. Samotna gra w kręgle. – Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.

Rymśza A. Klasyczne koncepcje kapitału społecznego // Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna / Red. T. Kaźmierczak, M. Rymśza. – Warszawa : Fundacja ISP, 2007.

Rymśza M. O polityce państwa wobec trzeciego sektora i instytucjonalizacji dialogu obywatelskiego // Organizacje pozarządowe. Dialog obywatelski. Polityka Państwa / Red. M. Rymśza. – Warszawa : Fundacja ISP, 2007.

Soboń-Smyk A. Raport rządowy: wzrost kapitału społecznego jednym z najważniejszych wyzwań Polski // Civicpedia: badania społeczeństwa obywatelskiego [Електронний ресурс]. 05.11.2009. – Режим доступу: <http://civicpedia.ngo.pl/ngo/493487.html>.

Sulek A. Doświadczenie, działania dla społeczności i kompetencje obywatelskie // Diagnoza społeczna / Red. J. Czapiński, T. Panek. – Warszawa, 2014.

Tokarczyk R. Współczesne doktryny polityczne. – Lublin : Wydawnictwo Lubelskie, 1984.

Ziylkowski M. Przedmowa do wydania polskiego // R. Putnam. Samotna gra w kręgle. – Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.

Wojciech Misztal. Why do the Poles Need Social Activities?

The paper addresses the issue of civic engagement and capacity for self-organization of the Poles. The considerations are based on the concept of social capital as presented by Robert Putnam and on the results of research concerning the level of social trust and civic participation. It concludes the presence of democratic practices in public life in Poland and the Poles' increasing understanding of the essence of life in a society based on the principles of free market democracy.

Keywords: *democracy, civic society, social commitment, self-organization.*

УДК 316.42

Артур Висоцький

ЗІТКНЕННЯ КУЛЬТУР – МІЖ КОНФЛІКТОМ І ДІАЛОГОМ КУЛЬТУР

У статті представлені основні положення, які стосуються проблематики зіткнення культур, які розглядаються суспільними науками. Особливу увагу звернено на специфіку зіткнення культур серед інших понять, які аналізують міжкультурні відносини, на теоретичне й аналітичне значення цього поняття, а також на типові ситуаційні рамки, в яких найчастіше має місце зіткнення культур, на суб'єкти, між якими воно відбувається, та наслідки, до яких воно приводить. Обговорення сконструйованої таким чином аналітичної моделі доповнюється прикладами досліджень над зіткненнями культур. Однак головним мотивом статті є зазначення діалоготворчої функції зіткнення культур. Аналізи конкретних випадків зіткнення культур демонструють, що цей тип культурного контакту має як конфліктний, так і толерантнісний вимір.

Ключові слова: *зіткнення культур, культурна ідентичність, конфлікт культур, діалог культур.*